

Zapiski.info

ИЗПИТИ

ЗА КАНДИДАТ-СТУДЕНТИ

Литература

Христо Ботев

Иван Вазов

Алеко Константинов

Елин Пелин

Езикова култура

Тест по

български език

Гласни звукове

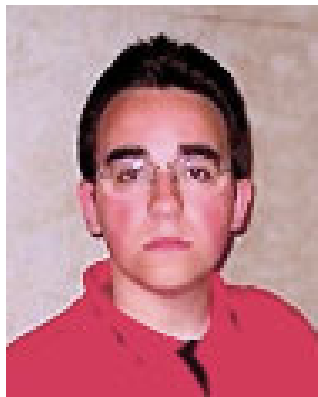
11. клас

1/2007

Хайде, още малко до финала!

Скъпи читатели,

Истински ви завиждам, принавам, защото вие сте първите, които се докосват до първото интернет списание за самоподготовка на ученици, което се разпространява абсолютно безплатно. В мрежата можете да намерите или купища разработки по литература, пълни с фактологически и правописни, пунктуационни грешки, или пък на пръв поглед пълни теми, които обаче

трябва да заплатите чрез изпращане на SMS или превеждане на пари по банков път.

Списание „Изпити“ е по-малкото братче на добре познатото ви „Записки.инфо“. И двете издания са с определено подчертана образователна тематика. Различното в „Изпити“ е, че тук ще намирате материали само по учебното съдържание по различни предмети, с които се кандидатства. В първия ни брой ви предлагаме само теми по литература и езикови тестове по български език, но от следващата учебна година на страниците ни ще откривате редовно – всеки месец, и разработки по математика, история, география. Текстове, които ще публикуваме, задължително ще бъдат писани от специалисти или от ваши връстници ученици, но отново задължително проверени от преподаватели. Така че можете да бъдете напълно сигурни за качеството на продукта! Разбира се, остава важната уговорка, че никога една интерпретация не може да бъде квалифицирана като единствено възможна. Ние само ще ви посочваме възможния път, останалото зависи от вас.

Не трябва нито за миг да забравяте, че „зубренето“ на готовите разработки не е най-добрият начин, нито е сигурна предпоставка за стопроцентов успех. Екипът на нашето списание не ви препоръчва този ход. По-добре системно учете преподаденото в училище, а използвайте „Изпити“, за да си помогнете в писането на домашни, в подготовката за контролни и класни работи.

Екипът ни е съставен предимно от ученици. Издателят на списанието, Мартин Царев, завърши 12. клас само преди месец и нещо в езиковата гимназия в Смолян.

Моя милост е в 11. клас на Частната английска гимназия в Пловдив, като преди това имам тригодишен опит в Националната гимназия за древни езици и култури „Константин Кирил Философ“ в София. Както сами разбирате, ние сме по-скоро емоционално ангажирани с предизпитните трески, ето защо създадохме „Изпити“. Ние не сме методисти, не работим в образователното министерство и не даваме частни уроци.

В списанието ще публикуваме интерпретативни съчинения върху изучаваните автори в 11. и 12. клас включително. Няма да забравим и писането на есе – сравнително нов жанр в българското училище, изучаването на който изисква постоянност и много упражнения.

Последните промени в изпитните варианти за учебни заведения в България са свързани с решаването на тестове – по български език и литература. Парадоксално, на книжния пазар все още се срещат едва десетина заглавия с тестове за кандидат-студенти специално по литература, затова от следваща учебна година ще публикуваме активно тестови задачи върху всеки изучаван автор и неговите произведения.

В този брой сме подбрали някои обобщаващи разработки върху емблематичните текстове на Христо Ботев, Иван Вазов, Алеко Константинов, Елин Пелин, Димчо Дебелянов. Авторите са от изучаваните в 11. клас, първата кандидатстудентска година. В книжка 2. ще поместим разработки и върху автори и произведения от програмата по литература – за 12. клас.

Езиковата култура е важен компонент за успешното представяне на кандидатстудентския изпит. Немислимо е да се стремите към отлична оценка, а да бъркате правописа или да не сте наясно с пунктуационните норми. Особено важно е за тези, които ще се явяват на изпит по езикова култура (български език). В техния изпит ще присъстват 4 задачи – три по български език и една за създаване на есе. Естествено, че нашето списание ще публикува немалко тестове за този формат.

Съветваме ви, преди да започнете да работите с темите, поместени тук, да направите бърз преговор на основните проблеми, образи и мотиви, характерни за творчеството на отделните автори. Това може да стане, като си изготвите план. Между авторите отделете обзателно и време за почивка, за да не се натовазва мозъкът ви и да „прегреете“.

Ще ви бъдем много благодарни, ако ни пишете с какво списание „Изпити“ би ви било полезно във вашата самоподготовка за зрелостните и кандидатстудентските изпити. Ние сме до вас! На добър час!

Йордан Гергов,
главен редактор

РЕДАКЦИЯ

Главен редактор
ЙОРДАН ГЕРГОВ,
elpis@gbg.bg

Издател
МАРТИН ЦАРЕВ,
editor@zapiski.info

Дизайн „Записки.инфо“

Тест по български език

Рубриката „Езикова култура“ има за цел да улесни кандидат-студентите при подготовката им за предстоящите конкурсни изпити в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Бургаския свободен университет, университета „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, Националната спортна академия – София, както и в други висши учебни заведения.

Във всеки брой на „Изпити“ ще публикуваме по един тест по езикова култура, изграден въз основа на утвърдения модел на конкурсните изпити в посочените учебни заведения. Материалите могат да бъдат използвани от всички наши читатели, защото езиковата култура е достояние на всеки българин, не само на студентите в едно или друго висше училище. Благодарение на тези упражнения вие ще затвърдите познанията си за роден език и ще пишете по-грамотно и отговорно.

Този тип тестове се състои от четири задачи.

Първата съдържа 60 думи, от които трябва да се подчертаят с права линия вярно написаните.

Втората задача представлява текст, в който съзнателно са допуснати граматически и правописни грешки. Необходимо е текстът да се препише, като се отстранят грешките.

При първа и втора задача те се отнасят до съвременните звукови закони (ятов преглас, асимилация, редукция, елизия, метатеза и др.), членуване на съществителни и прилагателни имена от мъжки род, слято, полуслято и разделно писане, употреба на малки и главни букви, бройна форма и др.

Третата задача проверява доколко е усвоена пунктуационната норма на съвременния български книжовен език (СБКЕ). При преписването на текста трябва да се поставят пропуснатите препинателни знаци.

Характерът на **четвъртата задача** е творчески. Изисква се създаване на текст – при пълна жанрова свобода – по зададена тема. Текстът трябва да е завършен композиционно и стилистично единен, разсъжденията да са логични и задълбочени, да засягат максимално широк кръг от подвъпроси, свързани с темата.

Тестовите, които ще намирате на тази страница, могат да бъдат полезни в практиката и на преподавателите по български език и литература за улеснение в обучението на техните ученици.

Верните отговори ще откривате в „Ключ за верните отговори“ в края на списанието.

Желаем ви много успех и дано поне малка част от него се дължи на „Изпити“!

ЗАДАЧА 1.

Подчертайте с права линия вярно изписаните думи.

1. диригентът	31. Българска Народна банка
2. изяшните	32. безизкустност
3. лековерността	33. от време на време
4. гримирване	34. облекчена
5. избелял	35. триъон
6. облякан	36. масовка
7. невъзмутим	37. трима ученика
8. повсеместно	38. препъни камък
9. стажант редактор	39. текст разсъждение
10. тъолен	40. околоръсно
11. власник	41. ток шоу
12. очартавам	42. млечнобели
13. тичешката	43. вестникарски
14. вълнообразен	44. престъпността
15. италиянец	45. чернобял
16. трудуемък	46. по ербап
17. примълчавам	47. иззулен
18. дълбок	48. писател реалист
19. промоцирам	49. литературно-интерпретативно
20. попфолк	50. дяболизъм
21. Елин Пелиновски	51. натур философски
22. стихий	52. заместник главен-редактор
23. обуфна	53. поболяли
24. разсъдачен	54. рогозка
25. утешавам	55. антибактериялен
26. градинарът	56. логос
27. исдържан	57. зубар
28. девет-годишен	58. разлака
29. БГ-музика	59. интелегентен
30. очи череша	60. сомилиер

ЗАДАЧА 2.

Препишете изреченията, като отстраните граматическите и правописните грешки.

Някои религиозни общности се гледат на базата на отрицанието на личността и нейната собствена воля и желания в името на общото смирение и праведно служене на Бога. Средновековните манастирски общности имат такъв характер. В духа на Аскетизма монасите не само дисциплинират и ограничават телесните си потребности и удоволствия чрез постите, липсата на сексоален живот, молитвенните бдения и дори краткото време за одих, но и приживяват като върховно благо послушанието на правилата на общността заради извесяването на душите. Като членове на тази маньстирска общност духовните сложители са равни и еднакво поставени. Така например в християнския устав на Св. Бенедикт пише: „Не трябва да се прави разлика между хората в маньстира. Не трябва да бъде вазнасян

благородният по рождение за сметка на този, които преди идването тук е бил роб.“ Влизайки в манастира, новите монаси се освобождават от часната собственост. Първата монашеска клетва е свързана със обричането на лична бедност и равенство. Вещите от първа необходимост и припитанието стават обща грижа за всички. А тъмният и непредизвекателен цвят на религиозните одежди, уравнивесеното и спокойно поведение, преведената и не забележима походка, пълната тишина и липсата на всякакви външни-индивидуални отличия са форми на монашеското уеднаквяване. Божите служители се оравняват дори по това, че предишните им имена се одхвърлят, защото в манастирското пространство всички са братя и към всички се обръщат еднакво почитателно.

В манастира новопостъпил е вече служител на Бога, а това означава преди всичко да служи на общността. Така равенството пред Бога се изразява в социалната сполтеноост на манастирската общност.

ЗАДАЧА 3.

Препишете текста. Поставете пропуснатите препинателни знаци, без да променят границите на изреченията.

Момчета или момичета ние всички получаваме нашата програма за живот по един и същи начин. Тази програма е записана във всяка клетка с 50 000 знака гените които от своя страна са разпределени в 46 „пръчици“ наречени хромозоми. Благодарение на електронния микроскоп учените са открили хромо-

зомите, но все още познават само някои от гените. Те все пак се надяват, че до 2010 г ще са изучили повечето от тях.

В едно семейство ние често си приличаме защото сме получили половината от гените си от своя баща, а другата половина от майка си. И въпреки това сме различни защото никога не можем да получим абсолютно същата половина гени като нашите братя или сестри освен ако не сме близнаци.

Нашите физически различия се дължат на това, че гените на всеки от нас са различни и се комбинират произволно. Сини или кафяви очи руса или кестенява коса, прав или чип нос тези белези както и много други са наследени от родителите, та дори от бабите и дядовците ни. Някои гени са причината за т нар. „наследствени“ болести. Други пък се комбинират зле и това предизвиква недъзи.

Нашето развитие и формиране обаче е много по-сложен процес. Да говорим и пишем, да мислим, да спортуваме или да работим всичко това научаваме след раждането си. Нашите родители и възпитатели имат важна и неизменна роля за адаптацията ни към света в който живеем. Училището, съседите, приятелите всички около нас допринасят за развитието ни и затова ние хората сме толкова еднакви, а същевременно и така различни.

ЗАДАЧА 4.

Създайте писмен текст в рамките на 2–3 страници на тема:

„Лудите, лудите, те да са живи!“

Силвия Минева

Народът – сатиричен герой в поезията на Христо Ботев

(Интерпретативно съчинение върху „Елегия“, „Гергьовден“, „В механата“)

Сатиричната поезия на Христо Ботев жигосва с критическия патос на своя създател негативните процеси и явления, появили се в българската общественост в последните десетилетия на XIX век. Апатията и бездуховността, продажността и аморалното поведение са основателна предпоставка за болката и гнева на гения. Неговото негодувание е насочено със силата на сатиричното му перо към народа и неговите водачи.

Народът в Ботевата поезия е сатирично въведен, образът му е щрихиран със средствата на карикатурата, сатирата и често пъти дори достига до язвителната гротеска. Антинародните проявления, срещу които творецът надига глас чрез стиховете си, се откриват в бездействието – народът е дълбоко вгълбен в пасивността и примиренчеството

си, не се бори за дълго лелеяната свобода, а търпи. Малодушието не може да роди революцията – нужни са действени личности, които да тръгнат решително в борба. Човекът маса се е забравил в конформисткото си послушание и единственият пристан за несподелените му възжеления е българската кръчма. Народът е силен само на масата – с думи, а на дело го „няма никакъв“, е горчивата оценка на Ботевата съвест и безкомпромисност. Но поетът не се отказва от своята гражданска програма – ето защо той посочва пътя към рационалното, който път с непоколебимост прокарва в сатиричните си елегии „Елегия“, „Гергьовден“ и „В механата“.

Пасивността на тълпата е остро разобличена в „Елегия“. Съчувствието на лирическият говорител,

идентичен със самия поет, проличава още в началните стихове:

**Каж ми, кажи, бедний народе,
кой те в таз робска люлка люлее?**

Питането е реторично и извиква не без основания недоумението на говорителя – очевидно общественият мъчител не стои инкогнито, фигурата му е добре известна, но робският страх не смее да го разпознае, да го покаже конкретно. Епитетът с оценъчна функция „бедний“ говори не толкова за социален статус, колкото за състояние на духа. Народът е клет, защото няма сили да извика. Гнетителят е показателно назован с местоимението „тоз“ – в изграждането на образа му участва и препратката към християнската митология, свързана със Спасителя на човечеството, което раздвоява смисъла. „Тоз..., що спасителят прободе / на кръстът нявга зверски в ребрата“ е предателят – не му е нужно допълнително представяне, ала лирическият говорител ще разшири образа му. Точно „тоз“ е безмилостният човек – все още неконкретизиран, но показан със своята безпределна жестокост и пропаганда: „Търпи, и ще си спасиш душата?!“ Този императив дава и задачата, и ключа за решаването ѝ, това е една добре смляна формула, която изразява резултатност във времето. Народът послушно попива казаното – но защо, трябва ли, струва ли си да се плати цената, пита говорителят, завършвайки фразата с пунктуалните „?!“. Самият Ботев е потресен и непримирим с подобна максима – неговият оптимизъм не би могъл да допусне такава себепродажност – тя още повече е в разрез с християнските ценности и повели.

Конкретно назован, отново със сатирични краски, е народът и във втората строфична цялост. Тук неговите представители вече получават сравнения със „син на Лоїола и брат на Юга“, „предател верен и жив предвестник / на нови тегла за сиромаси“. Оксиморонът „предател верен“ е сполучливо назоваване на фалшивото, подмененото като основна категория. Сравнението „нов кърджалия в нова полуда“ насочва размислите си към идеята за това, че жестокостта няма граници, не може да се спре пред нищо. Дори и пред нея обаче народът остава бездушен, без собствено мнение: „Мълчи народа!“, екти гневният възглас на говорителя. Обикновеният човек „решава“ проблемите си единствено с мимики – „намръщен само с глава той сочи“, „сочи народът“ (човека осмисляме като част от народа, същевременно като обобщение на същия този народ). Затова укорите на лирическият говорител, идентичен със самия поет, са логично последствие. Според разбиранията на Ботев свободният човек свободно изразява гражданската си позиция, реалните си възгледи за процесите,

Ботев със съидейници

които настават. Само човекът роб се затваря в себе си и търпи духовно и физическо страдание. Това е равно на мазохизъм. Време е народът да се събуди от вековния дълбок сън, подобно на Чинтуловия призив от възрожденската поезия („Стани, стани, юнак Балкански“). „Зимният“ сън е сковал сякаш мислите и е нужно дълбоко „размразяване“, за да достигне народът до идеята, че трябва сам да изстрада независимостта си, а не да я очаква като подарък.

Физическата болка през петвековното мъчение е притъпила сетивата – към внушението насочват алитерациите на „р“ и „л“ в стиха „ръжда разяда гложгани кости“, а забитият в „живо тело“ кръст е метафора на пасивността, която буквално разяжда, погубва хората. Но не само те са отговорни за съдбата си – другите са „чужди и наши гости“, които „смучат“ – експресивният глагол насочва към телесното огложване на месата, до пълната разпадаща се същност в по-широк аспект. Нищо човешко не е останало – сатириктът вижда само надгробния камък, който „кървав се лее“ – алюзия за истинския „край“, за гибел.

Последната цялост за пореден път поставя акцент върху проблема за търпението. „Смирена главица сабя не я сече“, знае българинът. Народният образ тук е разширен чрез поетическата амплитуда – от второличните обръщения в първите строфи, говорещи за интимност и споделеност, тук ве-

че формата е в 3. л., мн.ч. – „ние“. Това ботевско „ние“ е обемашо за непродатата същността си българска интелигенция, запазила просивните си идеи и човешината в себе си. Но за съжаление и тя е пасивна – единственото, което върши, е да „брои време“ – „без срам, без укор“, и това е гневното обвинение на Ботев срещу цялата интелигенция. И тя започва бавно, но сигурно да се вписва в робския свят – там, където дрънчат страшно окови (символ на несвободата), „откак е в хомот нашата шия“. „Чакаме и ний ред за свобода!“, провъзгласява говорителят. Но свободата няма да дойде сама – трябва да се постигне с цената на скъпи жертви и за постигането ѝ трябва да обедини сили целокупният народ. Христо Ботев е убеден, че единността, съединението ще ескалира до мощна сила, която ще изведе човека роб в истински по смисъла, убежденията и действията си народ. Това е и неговата изстрадана вяра в човека, прокламирана страстно в многопластовата му поезия.

Сатиричната одежда на народа в сатирата „Гергьовден“ е пухкавата вълна на кротките агънца. В този с текст масата е „облечена“ в своя конформизъм – и то добре „облечена“ в стремежа за „избутване“ на този живот. Символиката на ритуалния ден от народния календар – Гергьовден, говори за доброволното заколение, към което са тръгнали хората. Всички те се подчиняват безропотно на царя – „безгрижен, глупав“, и на „придворните му“ „умни псета“ – министрите. Продажният морал е характеристика изобщо на цялата власт. Тук естествено е въведена и диференциацията бедни–богати, честни–подлеци. Поетичното послание е категорично със сатирическото си жило – богатите, като тези на власт, държат парите и управляват властта. Останалите, наречени народ, трябва да очакват само да бъдат водени като покорно стадо. Народът е неоправдан наистина, от друга страна, и горчилката на твореца за целокупната примиреност се изсипва в градацията: „Иска овчарят, / гладното гърло, по път пиени, / както от тебе, народе, царят / иска...“ Народът бива всячески изсмукван и обиран, измъчван. Но той не се съпротивлява, не се мъчи да строши железните вериги („И играйш даже, кога те бият!“). Понеже не търси промяна, човекът няма и да я намери:

**Ликуй, народе! Тъй овце бляят
и вървят с псета подир овчарят.**

Според разбиранията на лирическият говорител, а и съгласно древната латинска сентенция – „Човек е творец на съдбата си“, тъкмо народът е крепителят на живота си. Ботев се дистанцира, разбира се, от общата маса. По пътя на конформисткото мислене геният съзнава притегателната сила на масата – „стаго“. На властта пасящите люде са ѝ най-нужни, защото заблуденият човек

вярва в заблудите и не разпознава под тях грандиозната измама, той е особено манипулируем. Сатирикът реагира язвително над глупостта и безразсъдността на хората да изпълняват функцията на царски чертози. Откритото нравствено послание в творбата, изразено чрез сатиричния подтекст и препратки, е, че срещу бездушието и безцелното живуркане народът трябва да се бори докрай, за което говори и цитираният откъс в паратекста на творбата.

Най-ярка и въздействаща реализация образът на народа – сатиричен герой, получава в емблематичния текст „В механата“. Народът в тази въздействаща сатирична творба е ситуиран в пространството на кръчмата. Това е универсален топос на самотата – народът дори на просто „ходи“ на кръчма – той я „обитава“. В робския делник там единствено открива разбиране сред сродните неоправдани, но и чакащи друг да извърши промяната души. В кръчмата се казват, освен нетрезви истории за палуване, и много житейски истини.

**Тежко, тежко! Вино дайте!
Пиян дано аз забравя
туй, що, глупци, вий не знаете
позор ли е, или слава!**

Виневата чаша е „призвана“ да „поеме“ горчилката на лирическият Аз, да „попие“ тежбата му. Орисията му е да бъде обкръжен от лъжепатриоти и мъртвеещи стойности. Този лъжовен свят с неопределени, съмнителни ценности („вий не знаете / позор ли е, или слава!“) обезверява и обърква Аз-а. Той мъчително търси своята идентичност. Душата му болезнено изживява конфликта между порива към действие и унижителното бездействие. В кръчмата Аз-ът преосмисля изминатия път, вглеждайки се в миналото, и същевременно отправя взор към бъднините. Заобиколен от сатирични герои, той размишлява и над корелацията памет–забравя. Животът в настоящето е жестоко, нерадостен, пасивен, лъжовен (внушението се подсилва от експресивните глаголи с общо гнездо „грабят“, „граби“, „грабете го“), а миналото – свързано с бащиния гроб и плача на родилницата, е попаднало под ударите на същото това нерадостно „е“. Ето защото мъката на Аз-а е неизразима, неопишуема – не само настоящето завземат „подъл чорбаджия“, „за злато търговец жаген“, мнимият „поп с божа литургия“, но и ограбват миналото му – тоест неговата съкровена родова история. Човекът, като част от народа, сам, не може да се изправи срещу „зло безконечно“. Възщност човекът в кръчмата не е сам – „НИЙ сме синца с чаша в ръка!“ (попр. м., Й. Г.), но това е само акт, извършен в опиянение. Заговорилият мотив за екстатичното пиене–пеене подчертава, че за народ може да се говори само когато чашите са пълни,

мисълта – нетрезва, погледът – блуждаещ:

**Пиет, пеет буйни песни
и зъбим се на тирана;
механите са нам тесни –
крещим: „Хайде на Балкана!“**

На практика човекът е сам-самичък срещу неправдата, а народът е все още утопия – затова Ботев го чертае със сатирични краски. Доколкото някакви хора са се събрали, те просто утешават мъката си и ругаят, но нищо не вършат. Аз-ът е различният сред тях, ала тежко му, ако викне – не би го направил, защото една пушка революция не вдига, а и така рискува живота си. Изобщо сатиричните неназовани персонажи в тази кръчма са заспали също един дълъг, с неясна продължителност, летаргичен сън. „Борбата“ за отрезвяването на „идиотите“ ще продължи още много дълго, неясно колко, за да „олекне“ на душата на Аз-а. Изходът не е ясен, ясно е само, че търпението е „идеална“ стратегия за оцеляване в този покварен свят, както и че промяна трябва да се извърши.

Ботевият лирически Аз е контрапункт на обобще-

ния образ на човека от народа. Аз-ът е всеотдаен и изгарящ в своя нравствен максимализъм юнак. Човекът от народа е точно обратното. Сатиричните стихове на поета са пропити с животворящия оптимизъм, че борците тепърва ще се създават, ще се надигне идеята за революцията и народът ще стъпи здраво на крака. Той, геният, не може да прогнозира точно кога ще се случи „чудото“, но може да внушава – творецът умело посяга към творческите възможности на жанровото многообразие на сатирата.

В сатиричните стихотворения на Христо Ботев – не само в „Елегия“, „Гергьовден“ и „В механата“, показващи уникални черти от сатирическата мощ на перото му, се открояват не единствено грозните и отблъскващи ипостаси на робското начало, а и силният и гневен глас на една одухотворена личност – тази на умозрителния, вгълбен талант на създателя. Изправен срещу пасивността, инерцията и конформизма, този легендарен войвода оставя дълбоко изстрадан урок по родолюбие с поезията си, а живота си превръща във вдъхновен урок по безсмъртие.

Йорган Гергов

Майката и либето в Ботевата поезия

(Интерпретативно съчинение)

Поетите на Българското възраждане създават редица творби, чрез които разкриват образите на майката и либето. Тези образи са трайни в българското народно творчество и оттам в съзнанието на българина майката е символ на живот, любов, вечност, сила и нежност, а либето – на красота, щастие и преданост.

Христо Ботев създава стихотворенията си в патриархално време, когато най-близкият човек е майката, поради социалната ѝ функция на пазител на дома и децата. Като прогресивна личност Ботев обогатява значението на майчиния образ – тя е не само интимен изповедник, но и обществено отговорна личност. Майката в поезията на Ботев се явява още в първото му стихотворение „Майце си“ като слушател на драматичната изповед на сина си, превръща се в „българска майка юнашка“, за да достигне обобщаващ народа образ в „На прощаване“ и отъждествяване с родината в „Обесването на Васил Левски“. По този начин майката у Ботев не е статичен символ с постоянно значение,

а развиващ се лирически персонаж.

Либето в стиховете на Ботев също носи подтекстово значение, което обаче не се изменя. Този образ е по-неподвижен и постоянен, по-близък до образа на либето от народните песни. Въпреки това неговата натовареност го доближава до образа на майката. Не само физическата („черни си очи“, „глас чуден“) и духовна красота на любимата, но и отношението ѝ към проблемите на народа вълнуват героя.

Майката и либето са най-важните личности в живота на Ботевия лирически герой, което показва високата оценка на поета за жената – другар и съратник на бореца за свобода.

„Майце си“ започва с риторичен въпрос към майката. Обръщението „мале“ разкрива интимния тон на творбата. Майката е ням герой, който единствен се докосва до трагизма на лирическия Аз. Тя се оказва единствената, която го разбира:

Освен теб, мале, никого нямам...

Тя е най-близкият приятел и довереник на героя, който страда, защото го обича и му вярва. Затова героят иска те да живеят щастливо и страда още повече, когато разбира, че е невъзможно да се осъществят мечтите им.

Майчината клетва е начален мотив за стихотворението. Според народните вярвания майчината клетва е най-страшното проклятие, което носи смърт и гибел, нещастие и разрушение, тъй както майчината благословия е символ на всичко най-възвишено и положително. Ето защо стихотворението е изградено на принципа на контраста между клетвата и любовта. Ботев показва, че майката е олицетворение на стремежите на лирическият герой към топлина, разбиране и закрила. Той е готов да даде всичко на света, за да възвърне майка си и обичта към нея. Героят осъзнава постъпката си и иска прошка, за да може майчината клетва да бъде обезсилена, за да няма повече беди, за да не бъде повече самотен.

В поезията на Ботев образът на майката е наточен не само с лични отговорности. Във въведението на поемата „Хайдути“ поетът използва инверсията „българска майка юнашка“, която изразява уважението, преклонението и възхитата от качествата на майката. Епитетът „юнашка“ означава силна, смела и непокорна майка. Трикратното повторение на глагола „ражда“ в различни времена показва устойчивостта на майката като символ на българското в народното съзнание. Създава се усещане, че майката е вечен пазител на българския дух и ценности. Поетът разкрива, че майката формира духовната сила на българските синове, които се борят за свободата на народа.

В първата част на „Хайдути“ авторът създава още един образ на майката – майката на Чавдар. Нейните действия контрастират с представата, която се създава във въведението:

**Що си ме, майко, продала
на чуждо село аргатин:**

Характеристиките, които Ботев използва, са силни и категорични – глаголет „продала“ създава отрицателни чувства у читателя. Чавдар обвинява майка си, че го е пратила да бъде овчар, а не хайдутин. Майката не иска да изгуби единствения си син, защото много го обича. Тя е нежна, любеща жена, която е отдадена на детето си. То е смисъл

Родната къща на Христо Ботев в Калофер

лът на живота ѝ и поради това тя не може да го изпрати в борбата:

**как ще те майка
прежали,
да идеш, синко, с
татка си,
хайдутин като
ще станеш!**

Но като майка „юнашка“ тя не може да се противопостави на желанието му да стане хайдутин, за-

щото именно тя го е възпитала по този начин. В последните стихове Ботев използва анафората на повелителната форма „ще идеш“, като по този начин разкрива, че майката осъзнава необходимостта от борбата на Чавдар. Обаче в следващите стихове тя изразява желанието си да запази Чавдар невредим, породено от майчината любов и нежност. Поетът показва, че тя все още се раздвоява между двата си порива – да остане вярна на майчиното си чувство или да следва дълга си на „майка юнашка“.

В „Хайдути“ майката е представена като активен герой, който преживява вътрешен конфликт, докато в „На прощаване“ тя е ням страдащ свидетел, безсилен да убеди бунтовника да се откаже от борбата.

В поемата „На прощаване“ Христо Ботев описва раздялата между сина бунтовник и майката. Повторението на обръщението „майко“ разкрива дълбоко личната атмосфера на творбата. Лирическият аз изпитва уважение и преклонение пред майка си, защото тя го е възпитала в бунтовнически дух и е тази, която ще предаде завета му на братята и на бъдещите поколения. Поетът показва, че именно мълчаливо страдащата майка осигурява непреходността и вечността на юнашките завети и българския дух:

**кат ме си, майко, родила
със сърце мъжко, юнашко**

Синът остава верен на майчините завети и затова я моли да предаде и неговите завети на бъдещите поколения. Както и да завърши борбата – със смърт или с победа, майката ще бъде тази, която ще посочи този път на синовете си.

Героят умолява майка си да не плаче, а да издържи на болката и страданието, защото целта на всички бунтовници е да продължат борбата. Не е важно дали той ще загине, или не, защото основната цел е заветите да не бъдат забравени и да се

постигне свободата. Майката ще трябва да разкаже, защото нейните думи са свещена истина и всички трябва да я узнаят.

Ботев създава в „На прощаване“ образа на майката мъченица, която може да загуби си на си и която не трябва да скърби, защото целта е да предаде спомена и легендата за бунтовника на братята му. Но това е и образът на майката героиня, която има силата да благослови детето си за смърт свобода, да разбере, че това единствено осмисля живота му.

Плачът на майката при раздялата („не плачи, майко, не тъжи“, „плачът майчин“) е един стон, съчетаващ нежността, любовта, майчината грижа, дълга към родината и юнашките завети. Майката у Ботев – това е жената, жертвала себе си в името на свободата. В плача ѝ намират израз ужасът, болката и нещастieto през робството. Затова синът никога не може да забрави този плач – този вопъл се оказва причината, поради която той става бунтовник. Плачът пречи на лирическият герой от „В механата“ да забрави своите идеали и ценности на патриот. Майчиният плач държи будна съвестта на лирическият герой, непрекъснато му напомня за поробеното отечество.

В „Обесването на Васил Левски“ Христо Ботев достига до най-голямото обобщение на образа на майката – майката родина. Майката е символ на живот, на съществуване, на щастие. Човекът живее в своята родна земя, която го закриля и предпазва. Майката има своите синове, но и родината има своите синове, които са готови да загинат за нея.

Авторът за първи път назовава майката родина със собственото ѝ име – България, като оставя си на ѝ без име, подчертавайки по този начин неговата единственост. Саможертвата му го определя като единствен. Странанието от загубата на единствения син е подчертано от числителното „един“:

и твой един син, Българийо

Майката родина страда, защото е под робство и няма вече кой да се погрижи за нея. Целият народ страда и в този момент майката, родината и народът се сливат в едно цяло, което оплаква непоп-

спомена:

равимата загуба и злочастната си съдба. Поетът показва, че духовната същност на майката е неотделима част от националното съзнание. Когато страда майката, няма безучастни свидетели. Образите на зимата, студа, вятъра и животните се преплитат с най-слабите човешки същества – жени, деца и сираци, за да се внуши великата скръб, която преживява сърцето на майката родина.

Особено значим в поезията на Ботев е и образът на либето. Според фолклорната представа либето е символ на красотата, нежността и щастieto. Най-силното чувство, което този образ поражда, е обичта.

В „На прощаване“ либето е обрисувано като образ на страданията, като част от представата за отечеството. При описанието Ботев използва несвършено време на глаголите от свършен вид, като по този начин се получава представа за вечност и повторимост на

**там, гето либе хубаво
черни си очи вдигнеш
и с оназ тиха усмивка
в скръбно ги сърце впиеше.**

Либето скърби, защото няма достатъчно нежност и любов в тъмния свят на робството, защото е подложено на унижения. Това подтиква бунтовника да тръгне по пътя на борбата, за да може да възвърне светлината и щастieto.

Ето защо картината на победоносното завръщане е изпълнена с радост и вълнение. Либето ще бъде онази личност, която ще помогне на бунтовника отново да заживее спокойно и радостно. Тя ще бъде гаранция за неговото щастие в освободеното отечество. Жестът към либето показва нейната значимост за лирическият герой. Заминаването поражда сълзи, защото го разделя от двете му най-близки същества. Те също страдат от тази раздяла, което е свидетелство за взаимност на чувствата.

В „До моето първо либе“ Ботев пресъздава конфликт между две нравствени позиции – любов и дълг. Бунтовникът страда, защото народът е под робство, защото има несправедливост. Затова той е готов да жертва любовта си в името на свобода-

та. Историческите обстоятелства са причина за категорично взетото решение – да поеме пътя на борбата. На пътя му застава любимата. Ботев не отрича любовта, но лирическият герой не може да се отдаде на либето, а смята, че обичта му е прекалено егоистична, щом като всички останали страдат под робство. Заради либето и обичта си героят отива в борбата, която ще донесе освобождението и щастието:

**Кървава да вдигна напивка,
от коя и любов немее,
пък тогаз и сам да запая
що любя и за що милея!...**

Самият факт на обръщението към любимата след взетото решение е вече доказателство за дълбока привързаност и уважение. Лирическият герой обяснява мотивите си на либето, защото цени мнението ѝ и я обича: „*Ти имаш глас чуден – млада си*“, защото признава способността ѝ да състрадава нещастните, силата ѝ да го разбере. Във възходящата градация Ботев изтъква усилията на бореца за свобода да приобщи любимата си към революцията. Отказът от миналите любовни радости, народното тегло и заветът на поколенията, копне-

жът да осмисли живота си чрез борбата за свобода показват вярата на героя в способностите на девойката, но напомнят и за неговата самота:

**Ах, тези песни и таз усмивка
кой глас ще ми викне, запее?**

Лирическият герой не изисква, но се надява либето да откликне на зова му: „*Запей и ти песен такава*“. Алтернатива на повелителните форми на глагола: „*запей или мълкни, махни се!*“, показва, че историческата действителност налага личните чувства да останат на заден план. Неслучайно в последното си писмо от кораба „Радецки“ Ботев изразява любовта си към Венета чрез станалата симптоматична форма „*после отечеството*“.

Поезията на Христо Ботев издига образите на майката и либето до свещени образи в съзнанието на бунтовника. Като човек той ги уважава и обича, а като бунтар се възхищава от нравствената им сила и ги закриля. Свързани с народните представи, образите на майката и либето израстват в Ботевата поезия до обществено ангажирани личности, поели отговорността да бъдат опора на героя на епохата – борец за свобода.

Лидия Каменова

Духовният свят на българина в повестта „Чичовци“ на Иван Вазов

(Интерпретативно съчинение)

Верен на творческата си мисия и патриотичния си дълг, Иван Вазов се стреми да проникне до корените на националния характер, да го осмисли и изобрази в контекста на възрожденската епоха и историческите перспективи на народа. В повестта „Чичовци“ писателят изследва проявите на този характер, когато е подложен на натиска на историческите промени. Главните герои на творбата – колоритните чичовци, са традиционните българи от робския свят, но и ярки индивидуалности, чието мировъзрение е получило тълкувание на страниците на Вазовия текст.

Особеностите на българския духовен свят в последните преломни години от игото са в центъра на авторовото внимание в „Чичовци“. С неповторим усет майсторът на перото създава колективния

портрет на човека от тази епоха. В повестта обаче липсва един централен персонаж, както и последователна сюжетно-събитийна верига, повествователският поглед свободно се премества от едно лице на друго, от едно място и случка – на друго. Това е естествено, защото художествената задача на Вазов е да изгради обобщен образ на българите от конкретното време. В обектива му е не толкова случващото се, колкото проявленията на общностния характер в това случване, рефлексията на историческото време в духовния му свят. Противоречивата същност на националната душевност, характерологичното за родното живеене и съзнание творецът въплъщава в образите на героите от текста.

Заглавието на повестта подсказва противоречи-

вото отношение на писателя към обекта на изображение – едновременно с добродушна усмивка и ироничен поглед той представя „чичовците“, които са наивни, ограничени и консервативни, такива каквито са останали в спомените му от родния Сопот. В същото време Вазов не изследва родовите отношения в патриархалния космос, а реалистично отразява типичното за определена социална прослойка, която в своя робски страх не е способна да се приобщи към революционните процеси на Възраждането. Сам авторът определя тази творба като „Галерия от типове и нрави български в турско време“ и затова изобразява типичното, без да коментира, както в другите си творби, обществени явления и значими исторически събития. Вазов свидетелства, че при изграждането на персонажите си е тръгнал от познатата действителност в родния му град, че това са „живи типове“, всеки един от които има прототип. Но под перото му са излезли не фотографски снимки и не просто типове, а персонажи със собствени индивидуални особености. „Не знам как съм имал кураж да осмее толкова свои съграждани в тая хумореска“, споделя авторът, с което изяснява и хумористичния ракурс, от който ги е изобразил.

В основата на повествованието лежи един битов конфликт, който неподправено разкрива чичовците в комична светлина чрез речта и взаимоотношенията помежду им. Разказвайки за многогодишната вражда за капчука между съседите Варлаам Копринарката и Иван Селямсъза, завещана от дедите им, писателят разкрива героите си чрез делничното, дребнаво-незначителното, защото то е единственият начин на човешко съществуване в робския свят. Както Вазов сам отбелязва: „там, дето арената на политическата деятелност е затворена, обществото изхарчва силите си в дребни, местни и лични сплетни...“ Въпреки че някои от героите „чичовци“ се появяват и в романа „Под игото“, те не променят същността си на българи, ангажирани единствено в делничното дребнаво съществуване, неспособни да изживеят патриотичното опиянение и саможертвата на патриоти бунтовници.

Първа глава на повестта – „Общество“, въвежда в затворения и ограничен свят на „чичовците“. През живота на героите не минава талвегът на забързаната историческа епоха, те са останали някъде встрани, в тихите и сякаш застояли води на времето. Вълненията и високите му идеали, стремления и борби до тях достигат само като тихи подпливания, които не нарушават патриархалното им спокойствие. Авторът навлиза в черквата, важно място за общността като знак за християнска идентичност през робството.

Събрали се там по традиция, българите не се отдават на религиозно усамотение и общуване с Бога, а обсъждат делнични, незначителни и дребнави

въпроси. Разговорите продължават в кафенето, където се коментира новината за избора на двамата враждуващи съседи за епитропи. Първенците на града – чорбаджии и училищни настоятели, обсъждат поредната колоритна сцена между двамата съседи за шарана, в която Селямсъзът си купува сом само защото Тарильомът вече си е купил шаран и дори анатемосва всеки, който „плюска гнес шаран“. Иван Бухалът още в началото на разказа си за случилото се справедливо отсъжда: „Настоятели! Магарета! И тия, и другите! Защо ги избирате?“ Въпрос на чест и чорбаджийско достойнство е всеки от чичовците да изрази позиция, често противоположна, по тази дребнава незначителна новина. В този затворен и ограничен свят „чичовците“ си приличат по манталитет и мислене, колкото и да са различни и враждуващи те помежду си. Всички те – хаджии и чорбаджии, учители и свещеници, търговци и лихвари – са обединени от общото, което носят в себе си: битовата и обществена дребнавост, робския страх и робските комплекси и изработената тактика на на оцеляването чрез мимикрия. Ежедневното им битие, белязано от робството, ги е затворило в тесните рамки на бита и те се стремят да поддържат идентичността си единствено като защитават честта и достойнството си в смешни битови конфликти и „отнюг“ в спор с представители на властта.

Героите са представени чрез цялостни, класически описания. Външното несъответствие между прякора и характера на човека е средство за пародирането на лицата. Варлаам Копринарката, който има „много красив вид: смирен, целомъдрен, женен и гайтанджия“, напомня на св. Иван Коприваря и външно, и с навика си да се изразява „с притчи и издълбоко“. Но прякорът му Тарильома е в контраст с цялостното му излъчване. Най-убедително несъответствие се показва в образа на Селямсъза (на турски *селямсъз* означава човек, който не поздравява никого). Въпреки името си, той е прекалено приказлив и общителен. „Какъв Селямсъз. Човек, който имаше четиринайсет деца, закачаше младите булки и поздравяваше целия свят освен Варлаама Тарильома...“ Двамата враждуващи съседи са представени чрез огледалната характеристика на контраста – на „великолепната, мършава фигура“ на Варлаам се противопоставя Иван Селямсъза – „човек висок, барачест, великан, почти Голиат“. Той е много приказлив и тази негова особеност е илюстрирана и с анекдотичната история за раждането на едно от четиринадесетте му деца. По пътя за бабата, която трябва да помогне на родилката, Селямсъза „поздравил с добър ден петдесет и двама души и се поразговорил за времето...“ Този жизнен човек обича „да бие най-гласовитите от децата си“, за да дразни бездетното семейство на Варлаам. Макар различни, двамата са еднакво изобретателни в намерени-

ето да си пакостят един на друг, както и еднакво находчиви и отмъстителни в продължаващата вражда помежду си, за която няма сериозен повод. Тя се подклажда от незначителното и дребнаво, отнема цялата им енергия и се превръща във война между двете семейства. Кулминация на конфликта е словесната битка между булка Варлаамица и булка Селямсъзка в седма част – „Двете батареи“. Този конфликт е пародирен и иронично сравнен с военни действия заради дребнавия повод – закачения рибен гръбнак на портата на Селямсъза и по детски наивното му отмъщение с вапцаната котка в дрехите на булка Варлаамица. В робския свят кавгата, обидите и клеветите са единственият начин за изява и самодоказване. „Чичовците“ са готови при най-малък повод да разпалват с нова сила словесните двубои. Не събитията, а речта на героите изгражда представата за тяхната душевност, дори и враждата на съседите достига до читателите чрез обсъжданията, коментарите и позицията на „чичовците“. Оригинална, речта убедително изразява тяхната духовна ограниченост, примитивизъм и витален дух. Често думите им са придружавани от жестове, които допълват речта, а облеклото и навиците им очертават тяхната душевност.

Хаджи Смион няма свое мнение, ето защо винаги се съгласява със събеседника си и това негово съгласие се придружава със събуване на калеврата и подвиване на крак. Мирончо има собствена философия, която зависи от пискюла на нощната му качулка. Героят отрича всичко, защото „*моят закон е записан на качулката ми: лъжовен свят и суета сует!*“ Иванчо Йотата – „*дребно човече с исполински нос*“, е облечен със зелено шаячно сетре, омазано по ръкавите от бакалската работа и книжовните му занимания. Той е върл защитник на йотата, откъдето идва и прякорът му. В Джаковото кафене се водят разгорещени граматически спорове между елинисти и волтерианци, в които доминира гласът на учения Иванчо, убеден, че „*йотата е една красота на граматиката...*“ И по търговски въпроси той се изразява книжовно: „*Вчера ми дадоха маслини от важна степен и твърде способна цена.*“ Научните спорове пародират „чичовците“, които въпреки невежеството и ограничеността си имат самочувствие на знаещи хора. Те участват в споровете, както и подкрепят враждуващите съседи, за да докажат себе си, противопоставят се, за да изразят честолубието си. Робските ограничения ги правят находчиви, изобретателни и любознателни. Варлаам обича да разговаря философски със съседа си Коно Крилатия, „*който повече приличаше на бъчва, обута в гащи, отколкото на пиле*“. В лятна лунна вечер те „*си бърбят мирно за... политика, за кокошките или за преждата, или за луната*“. Философските мисли, практичността и невежеството се сли-

ват в думите на жизнените българи.

В своя дребен, тесен духовен и материален свят Вазовите мъже проявяват жив интерес към обществено-политически проблеми, актуални за времето, в което живеят. Не само в кафенето като топос за самоизява на поробените хора, но и в техните домове се водят разговори за Русия, за „*восточния въпрос*“ и пророчеството на Мартин Задека. Разговорите на Мичо Бейзадето и даскал Климент, на Хаджи Смион и Мирончо за Русия разкриват косвено националното съзнание на „чичовците“ и патриотичните им чувства. Подтикван от най-убедения русофил – бай Марко, „*пребледнял от вълнение*“, учителят тържествено изрича: „*Русия е предопределена от провидението да извоюва Цариград.*“ Дори и Хаджи Смион говори решително в дома на Мирончо, че руските генерали са непобедими и ще прегазят Дунава. Ограничени в познанията си и наивни в коментарите си, героите се страхуват да изречат пряко надеждите си за освобождението на България. В разговора със студента, дошъл от Москва, Хаджи Смион, воден от „научно“ любопитство, се вълнува „*близо ли е Сибирия до Москва*“ и неясно пита: „*Русия готви ли се за бой... с нашите ге, с чалмата.*“ Поривът за свобода е заглушен от робския страх и инстинкта за самосъхранение особено когато в кафенето се появява онбашията. Ето как Вазовите „чичовци“ живеят не само с битовите си дребни кавги, а участват в историческите проблеми на своето време.

В разходката извън града веселото настроение от изпитото вино преминава във войнишко маршируване на цялата дружина. „Чичовците“ крачат „*по военено...*, като викаха тихо: *раз, два, три!*, и жените се плашат от войнствения им вид. Писателят иронизира героичното им поведение, приизява войнствения им дух: „*дружината се разтурри като от магическа пръчка пред вида на аления фес на онбашията, който се загаде от един завои на отстрещната улица.*“ Инстинктът за оцеляване ги превръща отново в покорни хора. Обяснението за смешното „огероизиране“ е в думите на Хаджи Атанасия: „*Бог го уил, агаряненецът не е човек.*“

Виталният дух на българина не е съкрушен от появата на турчина и отново се завръщат шумните разговори и неспирните спорове. Робският свят е научил чичовците да преодоляват унаследения боязън в дребните радости на живота – с песните на зелената поляна пред манастира те се чувстват свободни и доволни. Кулминация на свободолубивите им копнежи е речта на господин Фратю за свободата. Тя е убедителен израз на революционно напрежение на епохата, в която се вписва и съдбата на обикновените българи. Макар и да осмива патриотичната поза на оратора, писателят показва наивната вяра в българското *liberte*, свързана с искрената обич към родната земя и вековната ис-

тория: „Скоро по величествените върхове на стара майка (той посочи Стара планина), дето се е проливала цели столетия българска кръв, ще се разлее гордий пряпорец на българският герой...“

Никой от тях обаче не е готов на патриотичен жест, на проява извън познатото, традиционно. С добродушна ирония авторът разкрива объркването и уплахата пред дружината при появата на заптието и чрез патетичните думи: „Въздухът трепери!“, метафорично назовава робския страх. Без да знаят причината за бейската заповед, „чичовците“ се разбягват и търсейки спасение, показват изключителна изобретателност. Господин Фратю се крие в плевнята и изгаря революционните книги. Хаджи Смион отказва да вземе феса на даскала, за да не го обвинят в бунтарство, и дори се съюзява с противника си Иванчо Йотата, за да търсят заедно спасение. Индивидуалните различия изчезват пред общия страх от турците, макар той да има различни проявления. Доказателство за това е поведението на персонажите в конака, които отказват да прочетат революционната прокламация. С очите на страха те виждат „Тотю войвода“ вместо карикатурите на Селямсъза. Въпреки раболепието пред бея, те са решителни в отказа си: „Гердан чорбаджи коленичи всепокорно, стори темане и каза: „– Бай ефендим, такива работи изгарят ръцете на човека, не възприемам – и пак се поклоли.“

Така големите исторически проблеми за свободата и човешката отговорност, за примирението и страха се свеждат до битовото робско съществуване, в което най-важни са съседските кавги и безконечните спорове. Повестта завършва с поредния скандал между Варлаам Копринарката и Иван Селямсъза, за да очертае крайно повтарящ се робски делник, в който най-важно е оцеляването.

„Родени“ преди Освобождението, Вазовите „чичовци“ не се вместили само в ограничените хоризонти на робския свят, защото те възплащават българския дух и противоречивия народностен характер. Те са честолюбиви самохвалковци, оригинални в своето невежество и любознателност, но преди всичко са жизнени и устойчиви хора, устояли на превратностите на историята. Чичовците, чийто хоризонт е представен всецяло във всички из-

„Хъшове“ на Драматичен театър – Пловдив

блици и проявления на душиите им в контрастното единение на възвишено и низко, на добро и зло, на ренесансова жизненост и отчайваща ограниченост, са освободени от патоса на революционната дейтелност. Ако обаче погледнем с топлия поглед на Иван Вазов, ще се убедим, че повестта не е укор, а по-скоро реабилитация. В повестта няма изобличение, нито унищожителна сатира, макар че е писана във време на дълбокото разочарование на твореца от користолюбието на сънародниците му. „Чичовци“ е битов шарж на една млада нация, която се е научила да оцелява и вече намира пътища да се откопчи от робството в своя малък свят.

Жанета Станева

Помислете върху въпросите от карето по-долу и отговорете писмено.

За отличен

1. Как повестта „Чичовци“ вписва пародийното като основна повествователна техника в контекста на възрожденската литература. Посочете други творби от същия период, в които присъства пародията. Какво е цялостното място на пародийното изображение във Вазовия творчески свят?
2. Помислете каква е ролята на диалозите, случващи се в „Чичовци“! Какви теми засягат Вазовите персонажи?
3. Кой е основният конфликт в повестта?
4. Разтълкувайте значението на прякорите в творбата. Имали несъответствие между човек и прякор?
5. Разтълкувайте смисъла на метафоричния израз „въздухът трепери“.
6. Различни или типизирани са Вазовите герои?
7. Присъстват ли елементи на лугост в текста и по-различна ли е интерпретацията им в сравнение с инвенциите в „Под игото“?
8. С какво битът, изобразен в повестта, и колоритът на героите спомагат за етнологична справка, как е живял българинът от описаната епоха. Дайте примери.
9. Напишете план-конспект на разработката, поместена на страници 10–12. По възможност гледайте мюзикъла „Чичовци“.

Нравствените измерения на щастието

(Интерпретативно съчинение върху фейлетона „Страст“ на Алеко Константинов)

Всяко общество има определено отношение към нравствените стойности на относителната категория щастие. Алеко Константинов, Щастливеца, открива контрастните му проекции в демитологизирана България, вижда деформациите в критерия за постигане на хармония човек–общество. Като основна форма за изява на своите идейно-естетически прозрения творецът избира жанра на фейлетона – в специфичната му положеност между публицистиката и художествеността той многопланово разгръща проблема и във фейлетона „Страст“.

В краткия обем на текста, чрез ясна и стегната структура, писателят с будна гражданска съвест заявява представата на нравствено извисената личност за щастието. Според критериите на идеалиста то е извън социалните измерения на човека, извън обозримите за сетивата характеристики. Щастието е в независимостта на творческия дух, в избора на бедността и честността пред охолството, в съхраняването на човешкия облик. В пределите на обществото щастието обаче е трагична „страст“ по красиво нравственото в свят с девалвиращи ценности за обикновения човек. Сблъсъкът между идеал и действителност поражда вътрешната конфликтност на творбата, щрихираща образите на сгрешеното българско общество и съдбата на интелегента, решен да съхрани вътрешния си мир въпреки всичко.

Фейлетонът „Страст“ е сред емблематичните текстове на Алеко. Съдържанието звучи като рефрен и ритмизира творбата, кара я да звучи като мелодия, в която важният мотив е открит чрез повторение. В представите на съвременниците си безпаричният писател е щастливец, защото нему са недостъпни материалните блага на земното съществуване, но единствено той се докосва до духовните висини. Щастливец е той и в собствените си представи, защото е дарен със способността да надмогва делничните несгоди и да живее според висшите правила на нравствеността – достойно, в хармония със себе си, независимо от оковите на конюнктурата, въпреки неволите на деня.

Нещо дребно на пръв поглед, което самият автор-герой преценява като „глупава страст“, завърта целия, всъщност много сериозен сюжет. Недостигът на пари за тютюн, раздражението, загнездило се у героя като безобидно, но натрапливо усещане, става повод да излязат наяве редица тежки истини за неговото време. Според писателя дребният, незначителен и същевременно угнетяващ, непрести-

жен по нормите на обществото, житейски факт може да се превърне в метафора на индивидуалното субективно осмисляне на битието. Още в първите редове се сблъскват всеизвестното („*Че аз съм щастливец, това го знае цяла България*“) и съкровено („*но туй, което никой не знае, то е, че днес нямах четиридесет и пет стотинки да си купя тютюн*“). На всеобщата представа за осезаемата мизерия, за видимото страдание и за неуловимото, химеричното щастие Алеко противопоставя разбирането си за безспорното видимо щастие на духовно извисения и скритата му угнетеност от недоимъка. А когато съкровено се афишира с лекотата на самоиронията и се съчетае с категоричната самооценка: „*Това обаче никак не ми*

попреди да съхраня своето царствено величие“, изповедта се превръща във философско презрение за различията между видимото и същностното („*Аз все пак гледах на света и хората туй, като че милион Ротшилдовци и Вандербилтовци мога да ги натъпча в джеба на жилетката си; а пък нашите богаташи не представляваха пред моите очи нещо повече от пепелта на снощната ми цигара*“). В едно изречение Щастливеца е побрал съизмерването си с преуспелите и имащите и то се е превърнало в сигурен източник на самочувствие и себеуважение. Същевременно фейлетонът разколебава идеята за безспорното щастие на интелектуалеца, въвеждайки мотива за страстта: „*Това е всичко хубаво, ама тютюн все пак няма, да го вземе дяволът! Глупава страст!*“

Най-необоримата мотивация в съзнанието на Щастливеца за лично щастие е съизмерването му с други социални типове: „*Вървя из улицата и погледът ми разсеяно се мята от фигура на фигура и всяка фигура още повече укрепва съзнанието ми, че аз съм щастливец*“. Контрастното представяне на бедния писател и на типичните за буржоазното общество фигури на предприемача, на висшия чиновник, на министъра и на акционера разгръща и затвърждава представата за разминаването между илюзорното материално богатство и безценното богатство на духа. „*И защо са му пустите пари, дето ги печели, когато живее като говедо*“, риторично пита Щастливеца и отминава с гордост изкушенията на парите и властта. Вглеждайки се в печално известния министър, фейлетонистът заявява: „*А за мене светът не само че не знае подобни гадости, но и всъщност ги няма у мен, па и не ги е имало и уверен съм, няма и да ги има. Ето кое съзнание ме кара да се*

взираам с почитение само в кръга на бедността, като мисля, че доволството и богатството са заклеимени, ако не с позор, то поне с малко подлост. И аз гледам на богатството почти с презрение. Това не е завист, съвсем не. И как можеш да забивдаш на това, което ти докарва отвращение, понеже знаеш, че не е плод на честен труд или щастлив случай, а рента на унижението и лакейството.“ И позицията му е освободена от всякаква патетика и фалш, защото е изповядана без декларативност и нравоучителност и е издържана в стилистиката на самоиронията: „Ето по коя причина, като не може нищо да смути моето душевно спокойствие, аз съзнавам преимуцеството си пред другите и се смятам за цар, майка му мечка. Добре, ама тютюн няма, да го вземе дяволът! Па ми се пуши, страшно ми се пуши. Глупава страст!“ Неповторимият естетизъм на смешното предпазва Алековата изповед от мелодраматичност и претенциозност и я превръща в провокация към съвременното съзнание. Посредством безобидното, незлобливо изобличение на процесите в новото общество, съчетано с откровеното споделяне на собствената „страст“, писателят разколебава традицията. Познатото тенденциозно литературно говорене е заменено с естетското интелектуално проблематизиране на човешкото битие. В стилистиката на Алековата „Безделица с претенции за художественост“ (лакониичното, остро подзаглавие на фейлетона) могат да бъдат иронизирани дори устойчивите представи за страдание, с които литературата често борави, за да заяви хуманност и да декларира разбирания за стойностно („... в този същия момент, когато аз седя с перо в ръка в моята полутемна килийка, колко ли дечица простират ръце към майките си и искат корица хлябец, колко ли коварно излъгани момичета са изхвърлени на произвола на съдбата си...“). С присъщата си лекота и волност текстът определя подобни размишления като „философстване“ и им противопоставя откровението на интелектуалеца бохем, обладан от „глупава страст“. За да изкристализира разбира-

нето му, че духовният финес е не в отказа от дребното, човешкото, първичното, а в осъзнаването на принадлежността към делника и в откриването на пътищата за надмогване на нищетата чрез опорите на духовността и разума. Щастие не е нито в трупането на пари, нито в съзерцанието на местната оперна звезда Ботеро. То е постижимо, когато писателят се възприема от общественото съзнание като щастливец, а върнатите от приятеля два лева са равностойни на два милиона: „Взех аз тези два лева и да ме видеше някой в този момент, ще ме счита за обладател на два милиона. Купих си тютюн, отидох в килията си, разрязах една нова книга, запуших... Създателю, благодаря ти! Има ли по-щастлив човек от мене?...“

В краткия обем на своя непретенциозен текст Алеко Константинов формулира и заявява житейското и творческото си кредо. Във времето, когато се развихрят най-низките човешки страсти, свързани със стремежа към власт и охолство, нравствено извисената личност е обладана от не помалко силната, но несравнимо по-безобидна страст на пушача. Неговото влечение, иронизирано и изобличено, е щастливо избавление от пагубните страсти на времето; неговата самооценка е утвърждаване на духовното в един материализиран и опорочен свят, в който властват непреодолимите разрушителни страсти на бездуховните и себични управници. И въпреки самоиронията и насмешката текстът утвърждава представата за щастие – делникът да се осмисли като откровенно осъществяване на човешкото, като съпротива срещу псевдозначимото, като път към постигане на себеуважение.

Ето как фейлетонът „Страст“ „фотографира“ следосвобожденска България от края на 19. век, оставяйки горчиви прозрения за една реалност която – къде по национално-психологически, къде поради закономерностите на социалния преход – продължава да се повтаря в други времена и с различни герои.

Анна Букова

Човекът – и черно, и бяло зърно

(Интерпретативно съчинение върху „Под манастирската лоза“ на Елин Пелин)

Като своя герой отец Сисой, Елин Пелин може да каже: „Недостоеен съм... по снизхождението си към грешниците.“ Вероятно затова творчеството му няма тенденциозен характер, а е изпълнено с любов и разбиране към човека. Както сам признава, той създава разказите си по реални случки, но героите са по-скоро израз на знанията му за човека и истините за неговата същност. Творецът осъзнава противоречивостта на човека и го разкрива безпристрастно, безкритично, без да дава съвети или да показва правилния път. Отхвърлил всякакви идеали и правила, писателят се обръща към тяхната първооснова – човека и неговия живот. Елин Пелин е убеден, че и най-светлият и хуманен идеал, щом се превърне в програма за осъщест-

вяване, неизбежно включва елемент на насилие, което обезсмисля и опорочава самия идеал.

Изследвайки живота на човека, Елин Пелин стига до истината за взаимовръзката между обстоятелствата и душевността на героите. В разказите си той пресъздава максимално обективно социалната действителност и реакциите на хората в нея, без да насилва ситуацията, без да диктува мислите и поведението на героите. Писателят избягва да характеризира героите си, оставяйки им възможно най-голяма художествена самостоятелност. Сякаш Елин Пелин няма еталон за поведение и идеал за критерий. Героите му не са нито положителни, нито отрицателни, не могат да служат нито за пример, нито за наизидание. В зависимост

от предпочитанията си, от собствения си морален кодекс читателят харесва един или друг герой. Писателят постига съвършенството в прозата – да не се намесва, да остави животът и героите да се саморазкриват. Следвайки простотата на реалния живот, Елин Пелин утвърждава най-хуманната философия – всеки човек има право и отговорност сам да реши как да изживее живота си. Дали ще пие като дядо Матейко, или ще отсече върбата като Нане Стоичко; дали непрекъснато ще твори, без да завършва творбите си, като Лазар Дъбака, или като Магдалина и Перун ще се пожертва заради една любов – това е неговият избор. И той не зависи от обстоятелствата.

Като отбелязва за върховна цел на литературата човека и неговото право да изживее живота си, както му показват влеченията на плътта и повелите на съвестта, писателят

утвърждава нова естетическа платформа в българската литература и народосъзнание. Съсредоточавайки своето внимание в отделната човешка личност, Елин Пелин установява, че макар и отвън погледнато тя да е в конфликт с околната среда, всъщност не се противопоставя на обстоятелствата, оказва се, че проблемът е вътрешен. Той произтича от характера и разбиранията на героя и може да бъде решен само от него. Привидно бунтари, всъщност героите на Елин Пелин са в двубой със собствената си съвест. Те изживяват конфликтите на заобикалящия ги свят като свой вътрешен личен проблем, който само те могат да решат. Героите на Елин Пелин носят в себе си проблемите на цялото общество, на целия свят, защото самите те са част от него, но се стремят да ги решават в себе си, без да натрапват своето решение на другите. Външните проблеми остават нерешени. Съдията пак ще секвестрира житцето на Станой, но съвестта на Андрешко е взела правилното решение. Писателят показва, че единственото спасение е в непрестанното усъвършенстване на самата личност чрез постигане на духовна хармония. Човек не е нито ангел, нито дявол, в него е заложена божествената искра, но го разпъват и греховни съблазни. „Човек е и черно, и бяло зърно“, мъдрува разказвачът на притчите в „най-българската книга“ според Емилиян Станев – Отец Сисой от „Под манастирската лоза“. В тази своя най-дълго създавана книга (1909–1936 г.) писателят извежда вечни истини за човека и живота, за доброто и злото, за греха и спасението.

Още през 1904 г. в разказа „Душата на учителя“ Елин Пелин внушава идеята за дуалистичната природа на човека. Колебанието на душата между рая и ада е бързо разрешено от властническото поведение на ангела, което издава „стражарската гушица“. Идеалът на човека е свободата. Всеки опит за насилие, макар и заради доброто, е категорично отречен: „Такива гушици аз много мразя.“ Елин

Пелин пародира земния копнеж по рая чрез решението на душата да полети волно на крилето на дявола към ада. Не ангелът – защитникът на доброто, а дяволът – символът на злото, познава добре човешката душа и намира правилен подход към нея: „Човешката душа без тайното, без тъмното, без неузнаваемото не може да живее щастливо. За нея е нужна тъмнина, защото тя иска да стане слънце.“

Елин Пелин открива верния път към човека в свободата, обичта, търпението и толерантността. И тъй като проблемите на човешката душа са приоритет на Църквата, писателят с особен интерес и добросъвестност изследва свещенослужителите, библейските закони и мястото им в обществото. Още в разкази като „Пролетна измама“ и „Изкушение“ творецът показва човешките слабости на отците, без да ги критикува. Сваляйки ореола им на непогрешими, той с добродушна усмивка опрощава техните прегрешения. Авторът дава право на отците да грешат, защото са живи хора, подвластни на различни съблазни. Чрез тях Елин Пелин подсказва, че след като свещенослужителите не успяват да изпълнят догмите на църквата, самите догми е необходимо да се преосмислят. Тази еретична мисъл Елин Пелин превръща в основна тенденция на цикъла „Под манастирската лоза“.

Библейският символ на творчеството – лозата, показва добронамереността на писателя в изследването смисъла на живота, на критериите за добро и зло. Елин Пелин има добра теософска подготовка (автор е на единствения учебник по вероучение – 1936 г.) и умело пародира църковните закони, отричайки догматизма в живота на човека и в самата религия. За да постигне достоверност и максимална убедителност, представя поучителните текстове чрез друг разказвач, който е от средите на монасите. Още външният вид на отец Сисой насочва към антидогматичните и хуманни идеи на Елин Пелин и показва подхода на писателя – да принизи светците до обикновените хора и да разкрие светостта на грешните. В разказа „Светите застъпници“ чрез образа на един грешник (един от разпнатите заедно с Исус разбойници) са десакрализирани, разобличени светците, дръзнали да критикуват човешкото зачатие като неподобаващо на божии чедра. Всеки от светите братя и сестри се оказва с греховно минало, а някои още не са преодолели слабостите си. Краят на речта внушава толерантно отношение на писателя към прегрешенията, дори и на тъй наречените светци. Не за да ги съди, показва слабостите им разбойникът, а да им посочи единствения път към съвършенството – греха и страданието: „не унищожавайте изкушението, защото ще направите подвига за спасение много лесен“. Корените на божественото начало са неустойчиви, когато в основата им не стои преодоляно изкушение, защото Бог се постига чрез екзистенциално усилие, а не чрез забрани, ограничения и отрицание. Откъсването от реалния живот не е усилие, а бягство. Истинската греховност е да отречеш света и човека в тяхната дуалистичност – хармония от добро и зло. Ето защо отец Никодим изразява съмнение относно правилността на решението си да се затвори зад манастирските стени, за да се опази от съблазънта и изкушенията: „Една мисъл ми не дава мира –

защо избягах от живота. Спасих ли себе си, или се погубих?“ („**Чорба от греховете на отец Никодим**“)

Грехът и изкуплението са необходимост в човешкия живот по пътя към съвършенството, към постигане на светостта. Всеки опит да се отрече или доброто, или злото води до отричане на божествения промисъл, който за Елин Пелин се изразява в природосъобразния живот. Св. Спиридон не постига святост, избождайки физическия си орган за зрение, защото духовният поглед се оказва по-важен, а човек не може да го унищожи. Възвръщането на очите му е алегоричен апотеоз на хармонията между плътта и духа. Със съчувствие и разбиране е показана светостта на „грешния“ отец Никодим, чиито въпроси върху смисъла на човешкото битие са определящи за изясняване на понятията добро и зло: „Мисля и не знам кое е върховно в човека – душата или тялото. Не са ли те същност неразделна и не тържествува ли душата чрез влеченията радостни на тялото.“ Мъчителното разделяне на човека на душа и тяло, на добро и зло от църковните постулати абсурдизират Естеството, истината за постигането на хармонията.

Чрез алегорията на солта св. Йоан Златоуст дава урок на светите братя за висшата роля на плътското в сътворението на човека. Според Елин Пелин любовта е основен природен закон и не плътското определя греховността ѝ. В разкази като „Кумови гости“ и „Край воденицата“ (създадени преди цикъла „Под манастирската лоза“) писателят благославя любовта, бликнала от сърцето, телесната близост на двама души по повелята на дълбоките чувства, които изпитват един към друг. Самотният глас на Милениния баща като глас в пустиня отрича насилието над човешката душа, законите, които са в противоречие с природната същност на човека. Невинните, но извиращи от логиката на Естеството въпроси на страшния планинец към отец Павел от разказа „Изповед“: „Аз мъж ли съм? Е, грешно ли е, че съм мъж?“, разобличават догматичността на обществения живот и събуждат у свещенослужителя съмнения за същността на божественото. „Тоя човек е може би по-близо до божията истина. Той живее под сами звездите!“ Природните закони са мярката на Елин Пелин за добро и зло. Звънчетата на краката и чистотата на мислите карат отец Павел да определи планинеца като светец. Срещата му с жените – израз на неговата телесност – преобръщат изцяло мнението му. Бързата смяна на мнението показва липса на мнение, ограниченост на човешкото мислене в рамките на определените от обществото закони. Лишаването от свобода е най-съществената пречка по пътя към съвършенството. Ограничеността на мисленето довежда до антихуманната постъпка на отец Йоаким от разказа „**Занемелите камбани**“. Пренебрежението към човека в резултат на предразсъдъци, каквито и да са – социални, религиозни, морални, довежда до нарушаване на хармонията. Неумението на човек да вникне в същността на явленията, в същността на хората довежда до унищожение на божественото. Алегорията на замлъкналите камбани е предупреждение за изгубената човечност, зов за внимание и обич към всяко човешко същество. Възстановената хармония (отново забодената карфица) изразява вярата на Елин Пелин във възможностите на човека да постигне своя създа-

тел. Камбанният звън е славослов на човешката толерантност и търпимост, на хармонията между добро и зло: „... тежките камбани се люлееха силно, свободно, леко и биеха самички“.

Образът на Павел Блажения от разказа „**Жената със златния косъм**“ символизира уменията да се открива доброто у всеки, да се победят предразсъдъците, да се изведе телесното до светостта на духовното: „*да отваря брави, на които са изгубени ключовете, и да намира подземни извори за чешми и кладенци*“.

Апотеоз на любовта като висш израз на хармонията между тяло и дух е разказът „**Една обиколка на св. Георги**“: „*и полето светна с божествената радост*“. Елин Пелин дръзко и в същото време деликатно, с добродушна ирония десакрализира двуделното мислене на християнското учение – БОГ–ДЯВОЛ, РАЙ–АД, ГРЯХ–СВЯТОСТ. Чрез битовизирането на проблемите, чрез свеждането им до ежедневните нужди на хората писателят доказва единството между двете крайности. В разказа „**Огледалото на св. Христофор**“ Дяволът се явява спасител на хората, при които злото е изчезнало. Без него те не могат да оценяват и създават добро. Символиката на огледалото, дадено от Исус на унищожителя на злото, носи идеята за взаимната зависимост между Душата и Тялото, между доброто и злото: те са огледални. Обезобразявайки тялото си, човек обезобразява душата си (св. Спиридон), обезобразената душа погубва божествената прекрасност на тялото (св. Христофор – Песоглавецът). Прекрасното на божественото се отразява и проявява в прекрасното на телесното.

Като най-важна причина за обезобразяването на душата Елин Пелин посочва нетърпимостта към злото. Ревността на св. Христофор и Пророка да спасят душата, като погубят тялото, да спасят доброто, като погубят злото, ги довежда до собственото им унищожение чрез нарушаване на природните закони: „*И лошите, и добрите живееха така, както можеха, и не така, както искаха. Всеки търсеше щастие и всеки го разбираше по своему. Злото и доброто се преливаха и месеха в една приятна измама, която поддържаше живота и крепеше надеждата*.“ Превръщането на Пророка в камък възвръща посредника на божественото към Естеството, към първоизточника на добро и зло – природата. Думите на Исус изразяват становището на Елин Пелин за пътя, по който човечеството може да постигне щастие и съвършенство – любовта: „*Не, не ме познава оня, който с гняв и злоба изпълнява заповедите ми*.“ Да твориш добро, не означава да унищожаваш с насилие злото. Злото може да бъде смирено само с любов и доброта. До тази идея достига и св. Христофор, когато вижда възвръщания си красив лик: „*Очистих се, защото направих добро на най-лошия*.“

Цял живот Елин Пелин търси пътя към човека и смисъла на неговото съществуване. В книгата „Под манастирската лоза“ сладкодумният разказвач обобщава своето откритие – трябва да се търси хармонията в природата и човешкото битие. Елин-Пелиновият урок е за постигане на доброто чрез приемане на злото по пътя на любовта и уважението към отделната човешка личност.

Силвия Минева

Фонетика. Гласни звукове

Фонетиката се занимава с изучаване на звуковия строеж на езика. Звуковете се делят на гласни и съгласни в зависимост от способността им да образуват сричка. Фонетичната система на съвременния български книжовен език се състои от 45 основни и самостоятелни звука, които при писане се означават с 30 букви.

В днешния език има само шест гласни –

а, ъ, о, у, е, и,

докато в класическия старобългарски те са били еднайсет.

Гласните се делят **по място на учленение в усната кухина** на три двойки:

- а) предни – е, и;
- б) средни – а, ъ;
- в) задни – о, у.

Вътре във всяка група в зависимост от **ширината на отвора на устата** при изговор различаваме два вида гласни:

- а) тесни – и, ъ, у;
- б) широки – е, а, о.

Ето как на широката гласна е съответства тясната и, на широката а се противопоставя тясната ъ, на широката о – тясната у. Тесните и широките гласни се различават помежду си ясно само когато са под ударение. При ударените гласни като цяло не се допускат нито правоговорни, нито правописни грешки, защото няма смесване между тях: *пет* и *пит*, *пат* и *път*, *ток* и *тук*.

Когато обаче гласните са неударени, широката и съответната тясна гласна сякаш взаимно се приближават и почти изцяло се сливат при изговор. Тогава най-често се греши и правописът им. Именно тази тенденция на приближаване (стесняване) на широки и тесни неударени гласни се нарича

редукция на гласните.

Редукцията е допустима в изговора, но не и при писане, където най-вече създава трудности. Пише се „бАща“, а не „бЪща“, „зЕлено“, а не „зИлену“. Как се пише дадена дума, можем да проверим и чрез сродни думи или в правописния речник.

ПРАКТИЧЕСКИ СЪВЕТИ

1. Представките **за–, на–, наг–, раз–** винаги се пишат с а; **съ–, въз–, въ–** винаги са с ъ; **го–, про–, об–, по–** винаги са с о.

2. Обърнете внимание на представките **о– и у–, пре– и при–**, които имат различни значения (омалявам, умалявам; преписвам, приписвам).

3. При определителния член за мъжки род внимавайте: града, градът; учителя, учителят, ладияря, ладиярят; господаря, господарят; свещеника, свещеникът; почитателя, почитателят; овчаря, ов-

чарят.

4. Завършеците на спрегнатите глаголни форми винаги се пишат с буква а – там никога не се появява ъ. Например: чета, четат; залепна, залепнат, залепнах, залепнахме; залепваш и т.н.

ПРАВОГОВОР! Обърнете внимание, че при глаголите от 1. и 2. спрежение в сегашно време в 1. л., ед.ч. и 3. л., мн.ч. изговорът е с /ъ/: /четъ/, /четът/, /стойъ/, /стойът/.

Същото се отнася и за съдържащата се в определителния член фонема /ъ/, която също винаги при изговаряне ясно трябва да се чува като ъ: /столъ/, /договорът/ и т.н., а не /стола/, /договора/.

5. Формата за мъжки род на причастията на –л се пише с –ъл, когато останалите форми на съответното причастие не съдържат гласна пред –л: рекъл, рекла, рекло, рекли. Но когато в останалите форми на причастията пред –л има гласна /а/, формата в мъжки род се пише с –ал: казал, казала, казало, казали.

Аналогичен е случаят и с писането на ъ или а в случаи като някакъв – някаква, мъртъв – мъртва, синкав – синкава и др. Звукът /ъ/ се редува с липса на звук също и в прилагателни като пъстър – пъстра, бодър – бодра, мъдър – мъдра. Такъв и такава обаче не се подчиняват на изказаното правило!

6. Някои корени на думите редуват звуковете в състава си: /а/ или /ъ/, /о/ или /у/, /е/ или /и/. Затова се пише замразен, мразувам, но мръзна, замръзнал; двуединство, двудялба, но двоетоchie, удвоен, двояк; предпочета, но предпочитание.

Много трябва да се внимава и при изписването на сродни думи, които се пишат различно – поведствование, поведствовател, но поведствувам, поведствуване; образование, преобразование, образован, образователен, но образуване, преобразуване, образуване, образуващ, словообразувателен и др.

7. **Променливото „я“** се пише и се изговаря Я, когато е:

– в едносрични думи, т.е. е под ударение: грях, пях, смях, свят, пряк, сняг, цял;

– едновременно под ударение и пред сричка с гласните а, о, у, ъ: мярка, коляно, трясък;

– под ударение в крайна сричка: огря, косях, запях, видял.

Пише се и се изговаря Е, когато:

– ударението не пада върху него: колене, тресе се, връщи;

– е под ударение пред срички с и, е, ъо, ю, я: мерки, меря, пеля, пее, бели.

(С л е г в а)

Отговори на упражненията

СТРАНИЦА 3

Задача 1.

1. диригентът; 3. лековерността; 5. избелял; 7. невъзмутим; 8. повсеместно; 13. тичешката; 18. дълбок; 19. промоцирам; 20. попфолк; 25. утешавам; 33. от време на време; 36. масовка; 39. текст разсъждение; 42. млечнобели; 43. вестникарски; 44. престъпността; 45. чернобял; 47. иззулен; 48. писател реалист; 54. рогозка; 56. логос; 57. зубар

Задача 2.

Някои религиозни общности се градят на базата на отрицанието на личността и нейната собствена воля и желания в името на общото смирение и праведно служене на Бога. Средновековните манастирски общности имат такъв характер. В духа на аскетизма монасите не само дисциплинират и ограничават телесните си потребности и удоволствия чрез постите, липсата на сексуален живот, молитвените бдения и дори краткото време за отдих, но и преживяват като върховно благо послушанието на правилата на общността заради извисяването на душите. Като членове на тази манастирска общност духовните служители са равни и еднакво поставени. Така например в християнския устав на св. Бенедикт пише: „Не трябва да се прави разлика между хората в манастира. Не трябва да бъде възнесен благородният по рождение за сметка на този, който преди идването тук е бил роб.“ Влизайки в манастира, новите монаси се освобождават от частната собственост. Първата монашеска клетва е свързана с обричането на лична бедност и равенство. Вещите от първа необходимост и препитанието стават обща грижа за всички. А тъмният и непредизвикателен цвят на религиозните одежди, уравнилостта и спокойно поведение, преведената и незабележима походка, пълната тишина и липсата на всякакви външни индивидуални отличия са форми на монашеското уеднаквяване. Божиите служители се уравниват дори по това, че предишните им имена се отхвърлят, защото в манастирското пространство всички са братя и към всички се обръщат еднакво почитателно.

В манастира новопостъпил е вече служител на Бога, а това означава преди всичко да служи на общността. Така равенството пред Бога се изразява в социалната сплотеност на манастирската общност.

Задача 3.

Момчета или момичета, ние всички получаваме нашата програма за живот по един и същи начин. Тази програма е записана във всяка клетка с 50 000 знака – гените, които от своя страна са разпределени в 46 „пръчици“, наречени хромозоми. Благодарение на електронния микроскоп учените са от-

крили хромозомите, но все още познават само някои от гените. Те все пак се надяват, че до 2010 г. ще са изучили повечето от тях.

В едно семейство ние често си приличаме, защото сме получили половината от гените си от своя баща, а другата половина – от майка си. И въпреки това сме различни, защото никога не можем да получим абсолютно същата половина гени като нашите братя или сестри, освен ако не сме близнаци.

Нашите физически различия се дължат на това, че гените на всеки от нас са различни и се комбинират произволно. Сини или кафяви очи, руса или кестенява коса, прав или чип нос, тези белези, както и много други, са наследени от родителите, та дори от бабите и дядовците ни. Някои гени са причината за т.нар. „наследствени“ болести. Други пък се комбинират зле и това предизвиква недъзи.

Нашето развитие и формиране обаче е много по-сложен процес. Да говорим и пишем, да мислим, да спортуваме или да работим – всичко това научаваме след раждането си. Нашите родители и възпитатели имат важна и неизменна роля за адаптацията ни към света, в който живеем. Училището, съседите, приятелите – всички около нас допринасят за развитието ни и затова ние, хората, сме толкова еднакви, а същевременно – и така различни.

Задача 4.

Упътване. Приятели, съветваме ви, първо, на отделен лист да извадите ключовите думи от заглавието – *лудите, живи*, и да нахвърляте всички асоциации, които те пораждаат у вас. С тяхна помощ изгответе план за съставяне на есето. Започнете с това, каква теза ще формулирате. В подточки или с тирета едно под друго запишете основните аргументи, които ще изложите по темата „Лудите, лудите, те да са живи!“ и ще трябва да подкрепите с примери в доказателствената част. Тъй като заглавието е в кавички, досещате се, че то е цитат. Откъде е взет цитатът? Спомнете си. Думите изрича един от Вазовите герои в романа „Под игото“. Кой е той? Ако не се досещате, хвърлете едно око в учебниците си по литература и препрочетете точния откъс от книгата, където е ситуирано емблематичното изказване. Какъв е смисълът, вложен в лудостта в творбата на Иван Вазов? Тълкувайте и широкия смисъл, общочовешкото разбиране за лудостта. След като направите това, тезата ви ще бъде завършена. Преминете към структурирането на доказателствената (аргументативната) част. Обмислете добре кое доказателство след кое ще следва, като се ръководите от тезата, която сте написали. Не забравяйте, че в аргументативната част, за да е убедителна и пълна, доказателствата в примери и анализ трябва да се следват логически, да изграждат връзка помежду си. Уводът и заключението създайте най-накрая. Внимавайте да не се разпилеете в увода и да не преповторите същото от него в заключението. *Успех!*

В броя четете

Предизпитна треска

Хайде, още малко до финала!

Езикова култура

Тест по български език за кандидатстване във ВУЗ

Литература

Народът – сатиричен герой в поезията на Христо Ботев

(Интерпретативно съчинение върху „Елегия“, „Гергьовден“, „В механата“)

Майката и либето в Ботевата поезия

(Интерпретативно съчинение върху „Майце си“, „Хайдутини“,

„На прощаване“, „Обесването на Васил Левски“, „До моето първо либе“)

Духовният свят на българина в повестта „Чичовци“ на Иван Вазов

(Интерпретативно съчинение)

Въпроси върху повестта „Чичовци“ на Иван Вазов за отличен

Нравствените измерения на щастието

(Интерпретативно съчинение върху фейлетона „Страст“

на Алеко Константинов)

Човекът – и черно, и бяло зърно

(Интерпретативно съчинение върху „Под манастирската лоза“

на Елин Пелин)

Български език

Фонетика. Гласни звукове

Ключ

Отговори на упражненията

Търсите продължение през октомври

